

Janice Deul

Kan ik
nog
thuis
zijn
in
dit
land

Ambo|Anthos
Amsterdam

‘If you are silent about your pain, they’ll kill you and say you enjoyed it.’

– auteur en antropologe Zora Neale Hurston

Vragen

Lekker eigenwijs, no-nonsense en tolerant. Dat was en is het beeld dat veel Nederlanders hebben bij onze nationale identiteit. Het is ook het beeld waarmee ik opgroeide. Nederland: dat gekke, lievig-linksige landje aan de Noordzee waar alles kon en mocht, waar ‘leven en laten leven’ lange tijd het motto leek en waar eenieder welkom was.

Eind jaren vijftig maakten mijn ouders de oversteek vanuit Suriname. Leven in Holland, was sinds jaar en dag hun droom. Of beter gezegd: de droom van mijn moeder, een zelfbewuste en ondernemende onderwijzeres, die als eerste de reis had aanvaard. Mijn vader, destijds een hoge ambtenaar bij de Surinaamse overheid, volgde haar enkele maanden later.

Ik ben geboren in Rotterdam en opgegroeid in Wageningen en Alphen aan den Rijn. En hoewel ik, net als mijn broers en zus, van jongs af aan vrijwel overal de enige persoon van kleur was, wist ik niet beter dan dat Nederland mijn thuis was.

Al op jonge leeftijd merkte ik echter dat mijn aanwezigheid voor anderen minder vanzelfsprekend was. Mij werd met regelmaat gevraagd waar ik écht vandaan kwam en toen ik als puber eens op straat een propje papier naast de prullenbak mikte liet een toevallig passerende dame op pinnige toon weten dat ik me diende te gedragen: ik was immers te gast in dit land.

Toch deden deze ervaringen niets af aan het gevoel van *belonging*, diep verankerd in mij. Nederland was mijn land. Hier was ik geboren. Hier hoorde ik thuis. Het zou nog decennia duren voor ik mijn Nederlander-schap in een ander licht zou gaan zien.

Fast forward naar mei 2002. Ik was in het buitenland toen mijn broer me belde met de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen. ‘Nederland is rechts geworden,’ zei hij. Ik hoorde de ontsteltenis in zijn stem. Tot schrik en ongeloof van ons beiden had de LPF, de radicaal-rechtse club van wijlen Pim Fortuyn, de meeste zetels vergaard. Van nul naar 26. Absoluut ongekend.

De regeringsdeelname van die partij zou op een sof uitlopen. Maar op dat moment, tijdens die vakantie in Dubai, verschenen heel voorzichtig de eerste krasjes op

het blazen van mijn Nederlandse identiteit. Door de Tweede Kamerverkiezingen van najaar 2023, waarbij de openlijk racistische PVV de grootste werd, zijn deze haarscheurtjes echter uitgroeid tot flinke breuklijnen.

Hoezeer dit gevoel ook bij anderen leeft, werd me pas echt duidelijk op de opening van een expo in de Kunsthal Rotterdam, in oktober 2024. Het betrof een overzichtstentoonstelling van Thomas J Price, bekend van zijn meer dan menshoge beelden van hedendaagse – vaak Zwarte – figuren, die hij *Everymen* en *Everywomen* noemt. Na de indrukwekkende sculpturen, installaties en multimedialerwerken van deze Britse kunstenaar te hebben aanschouwd, raakte ik in gesprek met twee bekenden die ik na lange tijd weer eens trof. Beiden succesvol, beiden met een Afro-Surinaamse achtergrond en, zoals al snel bleek, ondanks het feestelijke karakter van de avond bepaald niet in jubelstemming.

Het werk van Price draait om vragen als: wie mag ruimte innemen, gezien worden, er zijn? Wellicht kwam het daardoor dat we onszelf in no time terugvonden in een gedachtewisseling over het thema ‘thuis’, over bestaan en floreren als Afro-Nederlander in de huidige maatschappij. Op enig moment nam ik niet meer deel aan de conversatie. Ik luisterde slechts en werd geraakt door de gevoelens die zo openhartig en spontaan werden gedeeld.

Mijn gesprekspartners waren er doodmoe van om keer op keer te moeten vechten tegen vooroordelen en twijfels en om almaar te moeten dealen met de wetenschap niet te worden gezien als de professionals die ze zijn. Een van de twee overwoog zelfs naar Ghana te vertrekken omdat het leef- en werkklimaat daar gezonder zou zijn voor Zwarte mensen.

Ik verliet de Kunsthal met een behoorlijk bezwaard gemoed. Als het leven deze getalenteerde en succesvolle mensen al zo zwaar valt, hoe moet het dan zijn voor minder bevoorrechte Afro-Nederlanders? Nog meer vragen speelden door mijn hoofd. Hoe beïnvloedt het huidige politieke klimaat leven en werken van mensen van kleur? Welke lessen kunnen we van het verleden leren? Kunnen we het tij nog keren? Natuurlijk, we moeten door – en met z'n allen. Maar hoe doen we dat? Hoe gaan we verder in een tijd waarin onverdraagzaamheid, racisme en *othering* hoogtij vieren? Is dit land nog wel de plek voor ons?

Mijn zoektocht naar antwoorden bracht herinneringen naar boven aan specifieke gebeurtenissen uit de afgelopen jaren – zowel in de maatschappij als in mijn persoonlijke leven. Deze momenten zijn niet los van elkaar te zien en illustreren de vaak complexe relatie tussen Zwartheid en Nederlanderschap. Ik hoop dat het delen van deze ervaringen en inzichten bijdraagt aan meer bewustwording en, uiteindelijk, verandering, want dat is mijn doel.

Ik besloot ook het gesprek aan te gaan met anderen die zich met dezelfde vragen bezighouden – mensen uit het culturele en academische veld, die actief bijdragen aan de Nederlandse samenleving en zich bewust zijn van de kracht van ons land, die schuilt in multiculturaliteit en het omarmen van ieders uniekheid. Pas wanneer we dit erkennen en ruimte creëren voor verschillende perspectieven, zal het, net als bij de sculpturen van Price, vanzelfsprekend zijn dat we er zijn. Maar hoe komen we daar? Hoe bereiken we dat punt? Ook voor mij was dit de cruciale vraag.

Polarisatie

Sinds 2007 organiseert Van Dale de Woord van het Jaar-verkiezing. Vroege winnaars, zoals ‘selfie’ (2013), waren relatief onschuldige woorden die de tijdsgeest kenmerkten. De laatste jaren zijn de verkozen woorden echter stuk voor stuk beladen, in maatschappelijk opzicht.

In 2024 werd ‘polarisatie’ uitgeroepen tot het winnende woord. Twijfelachtig, in mijn optiek, want deze keuze was niet taalkundig, maar politiek gemotiveerd, zoals Van Dale liet weten. Doorgaans kan het publiek stemmen op een van de genomineerde woorden op de shortlist, die door de woordenboekmaker is opgesteld. Dat jaar pakte Van Dale het echter anders aan, omdat ‘actiegroepen’ hadden opgeroepen tot een boycot van

bepaalde woorden. Dit maakte een eerlijke verkiezing onmogelijk en dus had de organisatie zelf een winnaar aangewezen. De door de verkiezing ontstane controverse zullen ze bij Van Dale tekenend voor 2024 hebben gevonden. Wellicht is dat de reden dat het p-woord tot winnaar werd uitgeroepen, zonder dat het op de shortlist stond. Bepaald ondemocratisch dus en ook behoorlijk gemakzuchtig.

Ik heb overigens een hekel aan het woord polarisatie. Niet vanwege de betekenis, maar vanwege de manier waarop het vaak wordt ingezet: de term lijkt steeds meer te worden gebruikt om degenen die maatschappelijke verandering nastreven monddood te maken. Ik ken dat uit eigen ervaring.

Als spreker, journalist, curator van tentoonstellingen, opinieschrijver en gastdocent aan uiteenlopende opleidingen maak ik me nu ruim tien jaar sterk voor een inclusieve samenleving. En net als anderen die zich uitspreken tégen uitsluiting en vóór gelijkwaardigheid, werd ik van meet af aan beschuldigd van ‘polariserend gedrag’. Ik herinner me heel goed de eerste keer dat dat gebeurde.

In oktober 2014 werd ik door *RTL Nieuws* geïnterviewd over de socialmediacampagne die ik had gelanceerd om Zwarte modellen zichtbaarder te maken. In de jaren daaraan voorafgaand had ik me reeds meermaals uitgesproken over het eendimensionale beeld

van schoonheid dat door mode en media werd gepro-
pageerd, kort gezegd: jong, wit en dun. Dit was echter
de eerste keer dat mijn missie, zoals ik het streven naar
meer diversiteit in mode en magazines noemde, door
een landelijk medium werd opgepikt. Ik had mezelf de
taak opgelegd om dertig dagen lang aandacht te beste-
den aan modellen van kleur die mijns inziens op de
cover van een magazine dienden te verschijnen. Net als
in vrijwel elke andere tak van sport werd het gebrek aan
inclusiviteit en Zwarte representatie in de mode-indus-
trie doorgaans verklaard met de dooddoener: ‘We wil-
len wel, maar we kunnen ze niet vinden...’ Ik besloot de
decisionmakers in de wereld van bladen en beauty een
aantal beeldige modellen op een digitaal presenteer-
blaadje aan te bieden. Zo wilde ik laten zien dat ‘ze’ er
wel degelijk zijn.

In mijn directe omgeving was men vooral enthousi-
ast over mijn challenge. Maar er waren ook mensen die
op mijn posts reageerden met de woorden: ‘Jij verbindt
niet, jij polariseert.’ Toen ik dat die eerste keer las, was ik
ronduit verbijsterd. Ik vond het uitermate bevreem-
dend om te merken dat ik, degene die aantoonde dat er
verschil werd gemaakt, ervan werd beschuldigd men-
sen tegen elkaar op te zetten.

Het is een reactie die we vaker zien als het om struc-
tureel racisme gaat – en helemaal als het een persoon
van kleur betreft: het probleem ligt bij degene die de
ongelijkheid aankaart of bestrijdt. Degene die discrimi-

nerend handelt of dit stilzwijgend in stand houdt, blijft buiten schot. Jij wordt daarentegen beschouwd als de-gene die een wig tussen verschillende bevolkingsgroepen drijft. Simpelweg door je uit te spreken over zaken waar ‘we’ liever met een grote boog omheen lopen.

Destijds vond ik deze denkwijze verbazingwekkend, zoals gesteld. Gaandeweg zou ik echter inzien dat een onderwerp als ongelijkwaardigheid zo lastig bespreekbaar is juist omdat het diep raakt aan een gevoel van witte superioriteit. Dit gevoel is al eeuwenlang verankerd in onze maatschappij en vind je terug in de overtuigingen die er over mensen van kleur bestaan.

Wanneer je het over racisme hebt, kan dat dus bij veel witte mensen een ongemakkelijke reactie oproepen. Het pijnpunt zit vaak in de angst dat het adresseren van deze ongelijkheid hun hun privilege zou kunnen afnemen, of zou morrelen aan hun identiteit. Dat kan als bedreigend worden ervaren. Daarnaast kan het voelen alsof hun hele wereldbeeld wankelt, terwijl ze vaak onbewust gehecht zijn aan het idee van een ‘gewoon’ of ‘verdiend’ Nederlandschap, waarin zij vaak als norm worden gezien. Ja, *it's complicated*.

Terug naar het woord van 2024. Mensen die strijden voor gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid worden vaak beschuldigd van polarisatie wanneer de tegenstander geen inhoudelijke argumenten heeft om hun standpunten te weerleggen. Dit is in feite een zwaktebod – een manier om het gesprek te vermijden door de ander

te marginaliseren of diskwalificeren. Het is hetzelfde als iets afdoen als ‘woke’ om een bijdrage in de kiem te smoren. Door iets als ‘polarisatie’ te labelen, wordt een constructieve gedachtewisseling volledig buiten beeld gehouden.

Hokjes

De behoefte om alles en iedereen een label op te plakken is anno nu heel groot. Mensen worden ingedeeld naar religieuze achtergrond, genderexpressie, leeftijd, seksuele voorkeur, herkomst en wat al niet meer. Die categorieën en benamingen staan allesbehalve vast. Kijk bijvoorbeeld eens naar de officiële termen die de afgelopen decennia zijn gebruikt om landgenoten aan te duiden wier oorsprong elders ligt.

Zo sprak men in mijn vroege jeugd van ‘rijksgenoten’ als men het over mensen met Surinaamse of Antilliaanse wortels had. Deze term werd in de media behoorlijk selectief gebruikt: als het ging om een persoon die bijvoorbeeld een bijzondere sportprestatie had verricht, dan werd gesproken van ‘de rijks-’ of soms zelfs ‘de land-